

مسابقات معماری؛ کوشکی برای نساختن

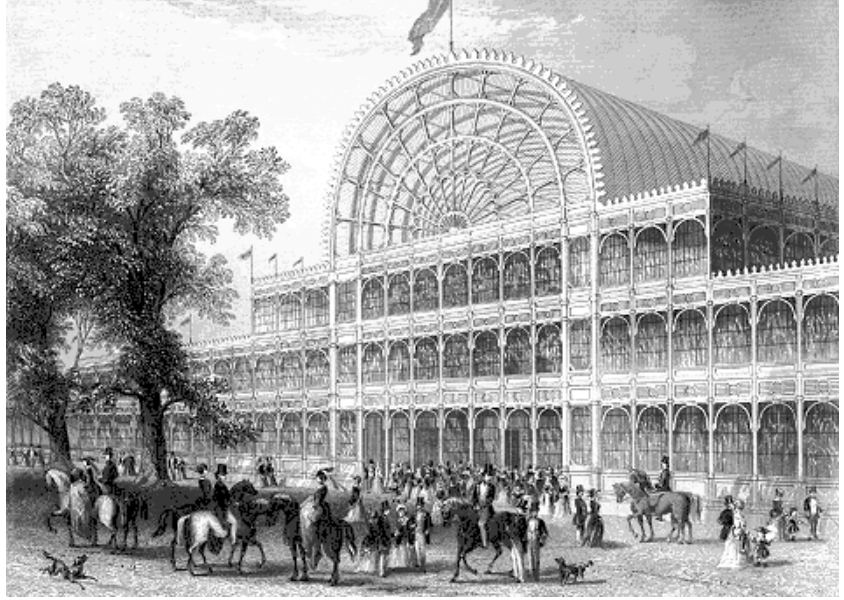
نقش فرهنگی معماری، هزینه‌ی بالای ساخت بناها و هم چنین مسائل زیباشناختی از جمله موضوعاتی هستند که اهمیت انتخاب بهترین طرح را برای ساخت، مشخص می‌کنند. به این ترتیب، بیش از پیش می‌توان به اهمیت وجود مسابقات معماری پی برد. مسابقاتی که شاید فرصتی برای کسب درآمد یک معمار و یا بستری برای کسب تجربه و معرفی معماران و دانشجویان جویای نام باشند.

باید دید که آیا این مسابقات فرصت‌هایی برای طرح‌های منحصر به فرد یا طراحی‌های غیر منتظره هستند؟ یا ریسک‌هایی غیرضروری هستند که به طراحی غیر واقعی و غیراصولی منجر می‌شوند؟ یا می‌توان گفت که در مسابقات، طرح‌هایی وجود دارند که برگزیده نمی‌شوند اما اگر ساخته می‌شدند تاثیرگذارتر از پروژه‌هایی بوده‌اند که شاید نباید ساخته می‌شدند؟

هنگامی که خشایارشا در سال ۴۸۰ قبل از میلاد به آتن حمله کرد نمی‌دانست که تاوان این حمله، چند سال بعد، نه تنها شکست خوردنش، بلکه به وجود آمدن اثر ماندگار یادبود پیروزی آتن خواهد بود. یادبودی که طی رقابتی در سال ۴۴۸ قبل از میلاد ساخته شد که می‌توان آن را اولین مسابقه معماری مکتوب در تاریخ دانست. رقابتی که در آن آثار شرکت‌کننده در معرض بازدید عموم قرار گرفتند و مردم به عنوان داوران مسابقه درباره‌ی آثار نظر دادند.

با ظهور انقلاب صنعتی در نیمه‌ی دوم قرن هجدهم و افزایش جمعیت شهرنشین، ساختار شهرهای گذشته دگرگون شد، مدارس جدید معماری تاسیس شدند، تحصیل‌کردگان این رشته افزایش یافت و در نهایت رقابت‌های معماران دچار تغییرات ساختاری و موضوعی شدند تا به تدریج به شکل امروزی آن درآمدند.

در این سال‌ها مسابقاتی را می‌بینیم که بستری را برای عرضه اندیشه‌های نو و تقابلشان با اندیشه‌های گذشته معماری فراهم کرده‌اند، مسابقاتی همچون مسابقه‌ی طراحی ساختمان نمایشگاه بین‌المللی انگلستان در سال ۱۸۵۰م، که جوزف پاکستون^۱ با طرح «قصر بلورین»^۲ تحولی در عرصه کاربرد فلز و شیشه در ساختمان ایجاد کرد (تصویر-۲) و همینطور اولین مسابقه مهم بین‌المللی معماری در قرن بیستم، مسابقه‌ی طراحی ساختمان روزنامه شیکاگو تریبون^۳، که در آن برونو تاوت^۴ و چند معمار نوگرای دیگر آثار متفاوتی ارائه دادند (تصویر-۳) با اینکه ایده‌هایشان در رقابت با سنت‌گرایان راه به جایی نبرد و در نهایت طرح جان مید هاولز^۵ و ریچارد هود^۶ سنت‌گرا در این مسابقه برگزیده شد، اما این معماران نوگرا توانستند افکار خود را به جهانیان عرضه کنند (تصویر-۴). اینها از جمله مسابقاتی هستند که بستری را برای عرضه معماری نئوگوتیک انگلستان در قرن نوزدهم و شکل‌گیری مدرنیسم در قرن بیستم فراهم کردند. این روند در مسابقه طراحی ساختمان کاخ مجمع اتفاق ملل در ۱۹۲۷م. به اوج خود رسید؛ رقابتی که در آن معماری مدرن برای اولین بار در یک صحنه بین‌المللی در مقابل معماری نئوکلاسیک آکادمی قرار گرفت. در این رقابت باز هم معماران نوگرایی همچون لوکوربوزیه^۷ شرکت کردند و آثار خود را در میان انبوه آثار نئوکلاسیک ارائه دادند. (تصویر-۵) اگرچه این رقابت نیز در نهایت با شکست لوکوربوزیه^۷ و دیگر معماران نوگرا همراه بود (تصویر-۶)، اما می‌توان آن را نقطه‌ی عطفی در تاریخ معماری مدرن و زمینه‌ای برای آشنایی عموم با معماری نوین و هم چنین یکی از عوامل پیدایش اتحادیه‌ی جهانی معماران معاصر دانست.



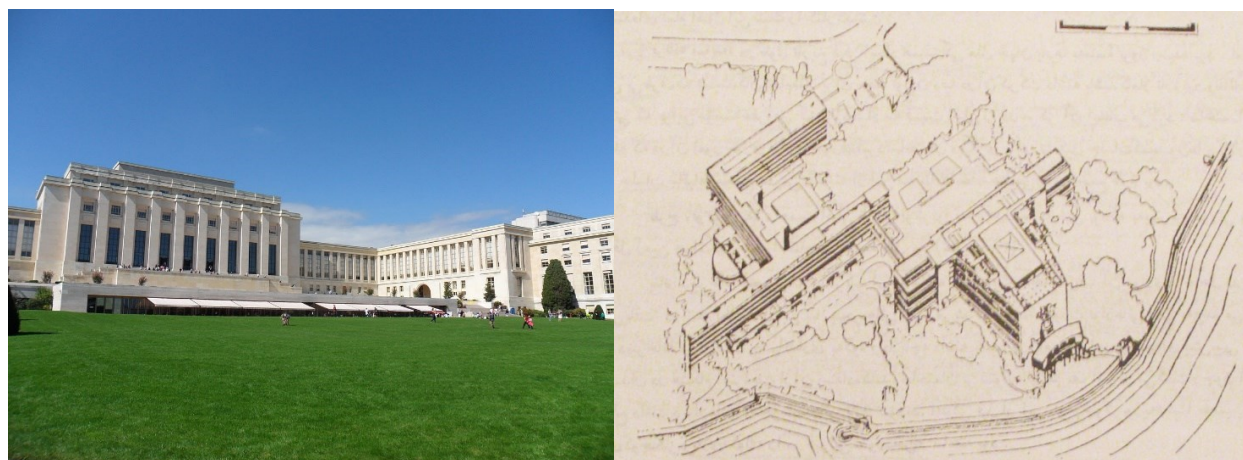
تصویر ۲، طرح «قصر بلورین»^۲، جوزف پاکستن^۱ (<https://www.archdaily.com/>)



تصویر ۳، طرح رد شده مسابقه طراحی ساختمان روزنامه شیکاگو تریبون، برونو تاوت^۴ (<https://www.archdaily.com/>)



تصویر ۴، طرح برگزیده مسابقه طراحی ساختمان روزنامه شیکاگو تریبون، جان مید هاولز و ریچارد هود^۶. (<https://www.archdaily.com/>)



عکس ۵، طرح شده مسابقه طراحی ساختمان کاخ مجمع اتفاق ملل در سال ۱۹۲۷ م. لوکوربوزیه^۷. (<https://www.archdaily.com/>)

تصویر ۶، طرح برگزیده مسابقه ساختمان کاخ مجمع اتفاق ملل در سال ۱۹۲۷ م. (<https://www.archdaily.com/>)

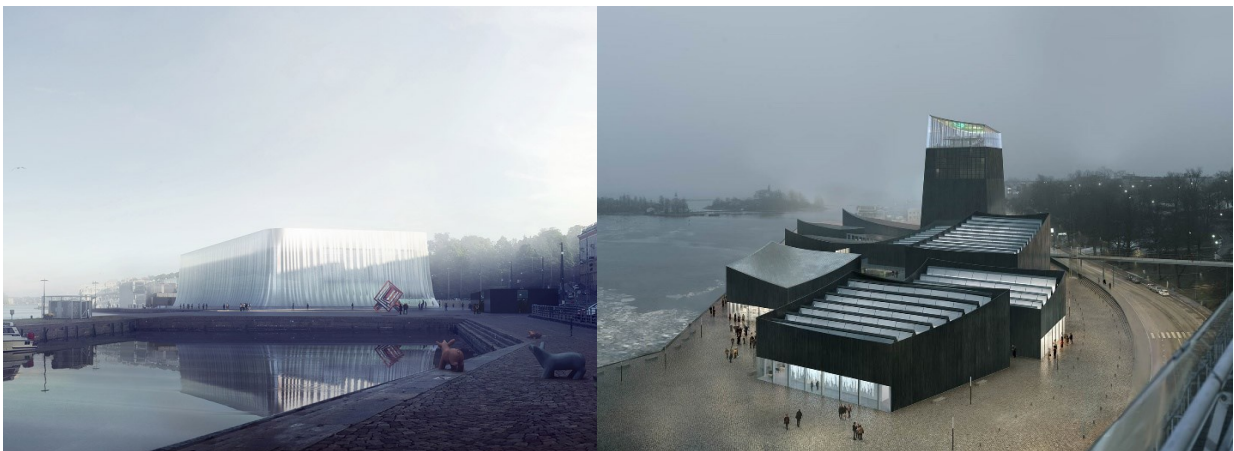
با اطمینان نمی‌توان گفت آثار برگزیده‌ی مسابقاتی که درباره‌شان صحبت کرده‌ایم، بهترین انتخاب‌های ممکن بوده‌اند اما می‌توان گفت که هم آثار ساخته شده و هم آثاری که ساخته نشده‌اند، تاثیر مشخصی بر اندیشه معماری در طول تاریخ گذاشته‌اند.

کمی جلوتر می‌رویم؛ در سال ۱۹۵۶م در استرالیا، مسابقه‌ای که در آن پس از انتخاب طرح‌های برگزیده برای ورود به مرحله دوم، معماری فنلاندی-آمریکایی به نام ارو سارینن^۸ که عضو هیئت داوران بود درخواست کرد آثار رد شده دوباره بررسی شوند. در نهایت طراحی معمار دانمارکی، یورن اوتزونکه^۹ که جزو طراحی‌های رد شده بود (تصویر-۷)، در رقابت با پنج طرح دیگر از جمله طرح جوزف مارزلا^{۱۰} برگزیده شد! (تصویر-۸) یا رقابت طراحی جدیدترین نماد فرهنگی گوگنهایم در هلسینکی^{۱۱} که طرحی از موری کسنوکی^{۱۲} (تصویر-۹) در میان طرح‌های قدرتمندی همچون طرح آصف خان^{۱۳} برگزیده شد. (تصویر-۱۰) در پروژه‌ی جنجالی تالار اپرای سیدنی که بیش از ۱۶ سال به طول انجامید و به نمادی در شهر سیدنی تبدیل شد و همینطور رقابت طراحی جدیدترین نماد فرهنگی گوگنهایم، مسابقات معماری را بحث‌برانگیز و پرتنش می‌بینیم. آیا می‌توان گفت اگر طرح جوزف مارزلا^{۱۰} در سیدنی یا طرح آصف خان^{۱۳} در هلسینکی، جای ساختمان‌های کنونی ساخته می‌شدند، می‌توانستند بیشتر دیده شوند و تاثیرگذارتر باشند؟



تصویر ۷، طرح برگزیده رقابت طراحی تالار اپرای سیدنی، طراحی معمار دانمارکی، یورن اوتزون^۹. (<https://www.arch2o.com/>)

تصویر ۸، طراحی رد شده رقابت طراحی تالار اپرای سیدنی، طراحی جوزف مارزلا^{۱۰}. (<https://www.arch2o.com/>)



تصویر ۹، طرح برگزیده رقابت طراحی جدیدترین نماد فرهنگی گوگنهایم در هلسینکی، طرحی از موری کسنوکی^{۱۲}.

(<https://www.archdaily.com/>)

تصویر ۱۰، طرح آصف خان که در میان ۶ طرح فینالیست رقابت طراحی جدیدترین نماد فرهنگی گوگنهایم در هلسینکی^{۱۱} بود.

(<https://www.archdaily.com/>)

این تنش‌ها را در گفته ویتروویوس^{۱۴} در ده کتاب معماری^{۱۵} در سال ۱۶۸۴م. هم می‌بینیم «البته جای تعجب ندارد که فضیلت هنری به علت عدم شهرت ناشناخته بماند، بلکه بیش‌ترین آزدگی آنجاست که اغلب داوران خوب تحت تأثیر افسون نمایش‌های سرگرم‌کننده به تحسین آنچه خودنمایی محض است پرداخته‌اند.»، که نشان‌دهنده آن است که مسابقات معماری از ابتدا درگیر این تنش‌ها بوده‌اند.

پس از بررسی چند نمونه خارجی به بررسی مسابقات داخلی می‌پردازیم تا دریابیم که در طول تاریخ مسابقات معماری داخلی ما، آنچنان که باید بر روند رو به جلوی معماری تأثیر گذاشته‌اند؟ امروزه معماران با تجربه، معماران جویای نام و دانشجویان معماری کشورمان به مسابقات داخلی اعتماد می‌کنند و آن را بستری برای کسب و کار و عرضه خود می‌دانند؟

در دوره پهلوی، با ورود نهضت مدرنیسم به ایران، مسابقات معماری هم به تدریج در کشور به وجود آمدند. در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ و بعد از شکل‌گیری نسل‌های اولیه معماران تحصیل‌کرده داخلی، مسابقات معماری ساختار و شکل بهتری پیدا کردند. از معروف‌ترین این رقابت‌ها می‌توان از رقابت بین الملی طراحی کتابخانه ملی ایران و طراحی برج آزادی (شهید) نام برد. با پیروزی انقلاب اسلامی، به علت بروز جنگ نزدیک به یک دهه ساخت و ساز در کشور تقریباً متوقف شد. در این دهه حدود ۷ مسابقه معماری در کشور برگزار شد.

با پایان جنگ و شروع مجدد ساخت و سازها در اوایل دهه ۷۰ش، معماری کشور هم رشد خود را دوباره شروع کرد و رقابت‌های معماری هم به تدریج رونق پیدا کردند. در این میان، مسابقه طراحی مجموعه فرهنگستان‌های جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۳ش، نقطه عطفی در جریان مسابقات معماری کشور به حساب می‌آید. (تصویر-۱۱). ابعاد پروژه، جوایز قابل توجه، تعداد شرکت‌کنندگان و مسایل ایجاد شده در انتخاب طرح اجرایی، بحث‌های زیادی را در میان جامعه معماری ایجاد کرد.



تصویر ۱۱، طرح برگزیده مسابقه طراحی مجموعه فرهنگستان‌های جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۳ش (<https://www.civil808.com/>)

از شاخص‌ترین مسابقاتی که در دهه ۷۰ش در کشور برگزار گردید می‌توان از مسابقه کتابخانه ملی در سال ۱۳۷۴ش نام برد (تصویر-۱۲). این مسابقه که به صورت محدود و بین ۵ دفتر مشاور برگزار شد، در نهایت به انعقاد قرارداد و ساخت مجموعه در اراضی عباس‌آباد منجر شد. از مسابقات شاخص دیگر کشور در این دهه می‌توان به مسابقه مجموعه سینمایی آزادی در سال ۱۳۷۶ش اشاره کرد.



تصویر ۱۲، طرح برگزیده مسابقه کتابخانه ملی در سال ۱۳۷۴ش. (<https://www.commonswiki.org/>)

بعد از انقلاب و با شکل گیری دوباره مسابقات، خصوصاً در اوایل دهه هفتاد، شرکت های مشاور با شرکت در مسابقات، سعی کردند خود را در جریان تازه معماری کشور معرفی کنند. اسامی این مشاوران در میان شرکت کننده ها و برگزیدگان مسابقات معماری در این دوره دیده می شود که نتیجه آن افزایش کیفیت مسابقات در این بازه زمانی بود. بعد از یک دهه رکود و با شکل گیری دوباره بازار ساخت و ساز در کشور، مشاوران هم به تدریج توانایی جذب پروژه از راه های متفاوت در بازار را شناختند و دیگر تمایلی به شرکت در مسابقات معماری آزاد نداشتند.

امروزه، اغلب مشاوران کشور تنها حاضر به شرکت در مسابقات معماری محدود و دعوتی هستند، یعنی جایی که اغلب کارفرما هزینه های بخش طراحی اولیه را پرداخت می کند که این موضوع نیز نشان دهنده وجود اشکالات ساختاری در جریان مسابقات معماری کشور است. البته، اعتماد نداشتن به نتیجه داوری و پای بند نبودن برگزارکننده به تعهدات نیز در این موضوع بی تأثیر نبوده. به این ترتیب، اغلب شرکت کنندگان در مسابقات را جوانان جوای نام در بازار حرفه ای تشکیل می دهند، آیا این موضوع باعث کاهش سطح کیفیت مسابقات و جدایی پروژه های طراحی و اجرایی شده است؟ با وجود اینکه حضور شرکت مشاوران و متخصصان هم باعث افزایش سطح کیفی مسابقات می شود و هم به دلیل آشنایی آن ها با مسائل اجرایی کشور، باعث اجرایی تر شدن طرح ها و کاربردی کردن آن ها هم می شود اما بدون شک و با توجه به نمونه های خارجی این مسابقات در طول تاریخ می توان گفت حضور نیروهای جوان عامل مؤثری در بروز خلاقیت و ایده های نو در جریان معماری کشور است. شاید باید دوباره این سوالات را در ذهن خود مطرح کنیم که آیا این مسابقات فرصت هایی برای طرح های منحصر به فرد یا طراحی های غیر منتظره هستند؟ یا ریسک هایی غیر ضروری هستند که به طراحی غیر واقعی و غیر اصولی منجر می شوند؟ می توان گفت که در مسابقات، طرح هایی وجود دارند که برگزیده نمی شوند اما اگر ساخته می شدند تاثیر گذارتر از پروژه هایی بودند که هرگز نباید ساخته می شدند؟ و اینکه آیا این مسابقات بستر را برای عرضه فکرها و ایده های نو فراهم می کنند؟

نتیجه گیری

به عنوان راهی برای ایجاد کسب و کار، مسابقات معماری چیزی بیش از شلیک در تاریکی به نظر نمی‌رسند. شاید در گذشته به عنوان بستری برای شایسته سالاری تلقی می‌شدند و ارزش قمار کردن را داشته‌اند اما در طول تاریخ افت چشم‌گیری کرده‌اند. با این حال به نظر می‌رسد که همچنان معماران و دانشجویان معماری علاقه خود را به شرکت در این رقابت‌ها از دست نداده‌اند. شاید بتوان گفت ریشه در ذات رقابت طلب معماران دارد، یا اینکه این مسابقات، معماران را برای سرنوشت خود مسئول می‌سازند، یا شاید گاهی مسابقات معماری همچون مسابقه طراحی ساختمان روزنامه‌ی شیکاگو تربیون و یا مسابقه‌ی طراحی ساختمان کاخ مجمع اتفاق ملل بستر مناسبی برای عرضه سبک‌ها و ایده‌های نوظهور معماری، معرفی معماران جوان و جویای نام و راهی برای افزایش اعتماد به نفس در آن‌ها باشند.

در این رقابت‌ها طرح‌هایی وجود دارند که با وجود برنده نشدن در مسابقات، اغلب در روند پیشرفت اندیشه معماری تاثیر گذار بوده‌اند؛ پروژه‌هایی که اگر ساخته می‌شدند تاثیرگذارتر از پروژه‌هایی بودند که شاید نباید ساخته می‌شدند.

مسئولان مربوطه راه حل این تنش‌ها و مشکلات را در تدوین قانونی واحد برای تمام مسابقات یافتند. اما "باز"، "ناشناس"، "از پیش انتخاب شده"، "از پیش واجد شرایط"، "چند مرحله‌ای"، "مبتنی بر ایده"، "انتخاب یک طرح یا انتخاب یک معمار" این‌ها قالب‌هایی هستند که هر یک از رقابت‌های طراحی، متناسب با هدف خود از آن‌ها استفاده می‌کنند. اما باید گفت ساختار اجرایی یک رقابت طراحی، با مؤلفه‌ها و قالب‌های متفاوت به قوانین و برنامه‌های بسیار متفاوت نیاز دارد.

در نهایت شاید بتوان گفت مسابقه معماری و کلمه نساختن از ابتدا در کنار یکدیگر بوده‌اند، اما این موضوع و پر تنش بودن این مسابقات، تاثیرگذاری مسابقات معماری بر روند رو به جلوی معماری، خلق آثار چشم‌نواز و ماندگار و معرفی معماران جویای نام را هرگز زیر سوال نمی‌برد. شاید بهتر باشد جور دیگری به این رقابت‌ها نگاه کنیم.

Paxton Sir Joseph.1

The Crystal Palace.2

Chicago Tribune.3

Bruno Taut.4

John Mead Howells.5

Raymond Hood.6

Le Corbusier.7

Eero Saarinen.8

Jørn Utzon.9

Joseph Marzella.10

Guggenheim Helsinki.11

Moreau Kusunoki.12

Asif Khan.13

منابع:

همان، سال ۱۳۷۷، ص ۳۲

ویترویوس، ده کتاب، ۱۳۸۷، ص ۹۳

بسکی، سهیلا. (۱۳۷۷)، «مرور تجربه ایران»، مجله معمار، شماره ۱، صص ۳۲-۳۶

بنه ولو، لیوناردو. (۱۳۷۷)، تاریخ معماری مدرن، ترجمه حسین نیراحمدی، مهندسین مشاور نیرسان

گیدیون، زیگفرد. (۱۳۸۱) فضا، زمان و معماری، ترجمه منوچهر مزینی، چ ۵، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

جواهریان، فریار. (۱۳۸۷)، «نماد دو پهلو: برج شهید/میدان آزادی»، ترجمه آریتا ایزدی، مجله معمار، ش ۱۹، صص ۳-۴

<https://bluprint.onemega.com/a-brief-history-of-the-design-competition/>

<https://architizer.com/blog/inspiration/industry/what-might-have-been/>

<https://www.architectsjournal.co.uk/news/what-is-going-wrong-with-architectural-competitions/10030452.article>